

FENOMENOLOGIJA KOT METODA

Fenomenologija je kot specifična "logika fenomenov" načelno odprta za različna izoblikovanja in preoblikovanja, t.j. za vedno novo in ponovno razbiranje ter opisovanje tega, kar se pojavlja. Kot posebni način preučevanja pojavov ni torej fenomenologija prvenstveno niti sistem niti šola, ampak predvsem temeljna možnost mišljenja¹. K njeni predzgodovini spada vsa filozofska tradicija - vmeščena med bit in pojavljanje - ne kot preteklost, marveč kot nova možnost filozofiranja. V predgovoru k l.zv. *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, ki ga je napisal Husserl kot skupni fenomenološki program, beremo:

"Izdajatelj (Husserl, Geiger, Pfänder, Reinach, Scheler, kasneje Heidegger in Becker - op.A.T.) ... povezujejo skupne predpostavke, da je moč velike tradicije filozofije _ njene pojme in probleme izkoristiti le s povratkom na originalne izvore zrenja in bistvene uvide, ki zajemajo iz njih; da je le po tej poti mogoče pojme intuitivno pojasniti, probleme na intuitivni osnovi na novo postaviti in nato tudi principielno rešiti."

Fenomenologija se tako (najprej in čisto formalno) kaže predvsem kot možni način, metoda iskanja in raziskovanja stvari, ki zadevajo mišljenje, medtem ko ostaja odgovor na vprašanje: kaj je stvar mišljenja, prepuščen konkretni rabi te poti².

Predmet naše obravnave je fenomenološka metoda, kakor jo je izostril E.Husserl znotraj svoje filozofije, ki naj bi prav s to metodo postala stroga znanost.

1. Radovednejši se lahko o gibanju sodobne fenomenologije podrobno informira v knjigi H.Spiegelberga, *The Phenomenological Movement*, The Hague 1971, ki vsebuje izčrpen pregled zgodovine in predzgodovine t.im. "fenomenološkega gibanja".
2. O tem govori mdr. W.F.von Herrmann v svoji knjižici *Der Begriff der Phänomenologie bei Husserl und Heidegger*, Frankfurt a.M.1988, ki je posvečena razliki med Husserlovo "transcendentalno fenomenologijo zavesti" in Heideggrovo "fenomenologijo tubiti".

1. Fenomenologija kot specifični način raziskovanja

a) Princip brezpredpostavkovnosti

Fenomenološki način raziskovanja najprej ne predpisuje ne teme ne stališča ne smeri obravnave, temveč se prvenstveno določa ravno kot osvobojenost od slehernega vnaprejšnjega stališča in predane smeri. Spraševanje po aktualnosti fenomenologije kot dane filozofske smeri je torej principielno neustrezno.

Neodvisnost fenomenološkega načina obravnave od slehernega vnaprejšnjega stališča in usmerjenosti je Husserl formuliral v **Logičnih raziskavah** kot "princip brezpredpostavkovnosti"³. Ta princip, ki določa fenomenološko raziskovanje v tem, kar ni, je princip strogega mišljenja. Strogost je treba razumeti v smislu dosledne tematiziranosti samih načinov zadobitve nekega stališča ali postavke, torej nima nobene zveze s kriterijem eksaktnosti niti z idejo absolutnega začetka ex nihilo; misliti strogo se pravi: vzeti tisto vedno-že-dano za vodilo njegove lastne pojasnitve. Zahteva po neodvisnosti od pred-postavk kot pred-sodkov ne izhaja iz formalne metodološke nevtralnosti t.im. znanstvenega mišljenja, temveč izvira (skupaj s tem mišljenjem) iz bistva filozofije.

Filozofija že od svojih grških začetkov pretendira na strogost mišljenja - to pomeni, da filozofija sama izrašča iz svobode, iz osvobojenosti vnaprej danega predmeta, stališč ter načinov raziskovanja in kot ta svoboda. Ne gre torej le za svobodo mišljenja, da si postavlja svoj predmet (povsem poljubno), pač pa za svobodo, iz katere vznikaja mišljenje samo ter ji je potem tudi bistveno zavezano kot mišljenje te svobode.

Spraševanje filozofije po lastnih izhodiščih, po lastnem začetku kot svoji možnosti, ki ga zahteva princip brezpredpostavkovnosti, postavlja eo ipso možnost filozofije **pred** njeno specifično izoblikovanost. To se pravi, da se ji njen lastni začetek zastavlja kot neskončni umski cilj. Cilj sam je treba tedaj razumeti zgolj kot vodilo, kot horizont možnosti, ki ga razpira tematizacija začetka.

Fenomenologija je bistveno filozofski način raziskovanja, ki se mu predmet raziskovanja kaže predvsem kot **tematični predmet** - kot predmet možnega tematiziranja in retematiziranja. Fenomenologija je filozofska, ker principielno ne dopušča strjevanja tematičnega predmeta v dano

3. Logische Untersuchungen II/1, str. 19, Tübingen 1968.

dejanskost, sebe same v določeno filozofsko smer, filozofskih smeri pa v kulturno bogastvo svetovnih nazorov, marveč pušča ta predmet odprt kot možnost filozofije, kot priliko filozofiranju.

b) Prvi metodični princip

Pozitivno, a še vedno čisto "formalno", se fenomenološki način raziskovanja določa s pozivom: "K stvaram samim!"

Zahtevo po sestopu k stvaram samim je Husserl prvič postavil v

Logičnih raziskavah:

"Vrniti se hočemo k 'stvaram samim'. V polno razvitih zorih hočemo priti do evidence, da je to tu v aktualno izvršeni abstrakciji dano zares in dejansko to, kar menijo besedni pomeni v izraženem zakonu; spoznavno-praktično hočemo prebuditi v nas dispozicije, ki zadržijo pomene skozi reproducirajoče zore (oz. ob intuitivni izvršitvi abstrakcije) v njihovi identiteti."⁴

Vrnitev k stvaram samim pomeni torej evidentno spoznanje v smislu nazorne predočenosti stvari kot navzoče dejanskosti. Na prvi pogled gre tu za ponovitev Descartesove določitve evidentnega spoznanja kot jasne in razločne percepcije. Vprašanje je le, kaj to pomeni.

Narediti nekaj razločno se pravi razjasniti nekaj na način razločitve. To, kar je določeno v smislu razločenosti, je pomen. Razjasnjevanje v smislu razločevanja je procedura, v kateri se nerazločnemu zoperstavlja nekaj drugega, ki fungira kot njegova razločitev, kot razlaga, po kateri je (pomeni) tisto nerazločno nekaj drugega.

Če pa naj bi nam bilo nekaj jasno, ne zadošča, da (tisto) nekaj razberemo kot ne-kaj, temveč moramo prestopiti sfero pomenskega mišljenja in to, kar razpoznavamo tudi dejansko spoznati, se pravi - jasno uzreti.

Razvidnost spoznanja torej zahteva vrnitev na izpolnjujoči uvid, ki nam menjeno stvar pojasni tako, da nam jo neposredno predoči kot njo samo.

V **Idejah...** je Husserl poziv k stvaram samim ponovil in ga hkrati določil kot "princip vseh principov":

4. LU II/1, str.6.

"Vsak originarno dajajoči zor naj bo pravi izvor spoznanja, vse, kar se nam v 'intuiciji' originarno (takorekoč v svoji živi dejanskosti) ponuja, naj se enostavno vzame tako, kakor se daje, vendar tudi le v mejah, v katerih se tam daje..."⁵

V Kartezijanskih meditacijah pa kot "princip evidence":

"... ne smem izreči ali pustiti veljati nobene sodbe, ki je nisem črpal iz evidence, iz izkustev, v katerih so mi zadevne stvari ali stvarna stanja navzoča kot ona sama."⁶

Stvar sama se torej daje, je navzoča v zrenju (intuiciji) kot evidenca. "Zvabljanje" stvari v zor poteka kot izkazovanje in potrjevanje menjene stvari z njo samo, oz. z načini, na katere je ta stvar to, kar pač je. Izkazovanje pove, da je to, v predstavljanju predstavljeno, tudi samo dano v modusu, v katerem je tam predstavljeno - da se torej izkazuje, "legitimira" samo s seboj. V aktu izkazovanja se zgolj menjeno na ta način modificira v živo navzočnost, v samonavzočnost stvari kot take. Prazno predstavljanje stvari se izkaže na stvari tako, da se njegovo predstavljeno pokrije, identificira s stvarjo samo kot taisto. Izkazovanje je torej izvrševanje težnje k izpolnitvi na način identifikacije; je izpolnitev intencionalne anticipacije intendirane stvarne identitete s to stvarjo samo kot identično. Izvršitev izkazovanja kot akt identifikacije, "kjer je stvar sama dana na izvoren način", je evidenca.

Evidenca - kot realizirana habitualna volja po identiteti - fenomenološko torej ni razumljena zgolj kot predikativna identiteta predmetnih predstav (kot S je p), temveč kot intencionalna identiteta načinov pojavljanja in pojavljajoče stvari samme, kot identiteta "menjenja" in "dajanja" tega, kar je v evidenci evidentno. Evidenca je zato izkustvo v najširšem in odlikovanem smislu.

Povratak k stvarjem samim je kot vračanje nazaj - neko obračanje, re-fleksija posebne vrste. Zanj je bistveno, da ni naravnana izključno na stvar, h kateri se vrača, pač pa vključuje tudi samo sebe kot akt, ki neločljivo pripada aktualnosti stvari.

S tem povratkom se zrenje (intuicija), t.j. spoznanje kot neposredni uvid, kjer postane stvar sama razvidna, ne vzpostavlja kot

5. Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologische Philosophie I., Husserliana III., f 24, str 51.

6. Kartezijanske meditacije, Ljubljana 1975, f 5.

Husserlov novum, pač pa kot ponovitev, kot eksplikacija in dovršitev tradicionalne zastavitve. Tudi čisto zrenje - neposredno zrenje bistev, "splošnega", kjer postane stvar sama kot bistvo apodiktično evidentna, ni Husserlov izum, saj ga je poznal že Platon; novo je le to, da je Husserl zrenje dvignil v metodični princip.

Zrenje je za Husserla zapopadenje stvari tako, kakor se v zoru sama pojavlja - torej skupaj z načini, v katerih se tam kaže; je izkustvo stvari kot stvarnega fenomena in ne tega, kar naj bi pripadalo obstoječi stvari v objektivni dejanskosti po sebi ter bi bilo zgolj posebej in naknadno lahko predmet percepcije (in abstrakcije).

Fenomenološko vzeto torej stvar sploh ne more biti razvidna kot dejanska stvar, kot dejstvo, temveč samo kot pojav, ki prav skozi pojavljanje šele postane zadeva nazornega zavedanja v različnih modusih. Zato tudi apodiktično razvidna stvar za fenomenologijo ni bistvo v smislu ideje - idealnega kajstva neke dejanske stvari, ampak eidos, ki je dan prav v eidetskem zrenju, v ideaciji. Beseda "eidos" je izbrana, ker pomeni izvirno prav to: izgled kot zadeva gledanja in hkrati sam način gledanja.

2. Fenomenologija kot specifični način zadobitve tematičnega predmeta

e) Drugi metodični princip

Prvi metodični princip fenomenologije je princip nazornosti. V neposrednem zoru se nam stvari same javljajo kot - pojavi, točneje: se nam same kažejo kot razvidne, kot fenomeni; to je naš način srečevanja z njimi. Srečevanje stvari samih kot fenomenov pa še ničesar ne pove o tem, kaj je tematični predmet, kaj je stvar sama fenomenologije kot fenomenološke filozofije.

Phainomenon je izvirno to, kar se samo kaže. Fenomeni kot stvari fenomenologije torej očitno niso "navadne" stvari. Tisto, s čimer običajno računamo, kadar imamo opravka s stvarmi, namreč ravno ni kazanje, ki ga po navadi razumemo kot golo pojavnost, pač pa prav njihova stvarna in tvarna obstojnost. Vprašanje, ki ga ne moremo več odložiti, se zdaj glasi: na kakšen način so stvari za nas sploh stvari, oz. kako nas stvari zadevajo?

Običajno se nam stvari torej sploh ne kažejo kot to, kar naj bi bile, marveč se predstavljajo kot čisto nekaj drugega: kot stvari na sebi, katerih bistvo je ravno to, da se ne pojavljajo kot naše zadeve, temveč so preprosto vedno-že-nekako-tu, kot preddana dejstva vnaprej dane dejanskosti - predpostavljena in zoperstavljena našemu osebnemu izkušanju v smislu nečesa njemu povsem vnanjega in tujega. V tej običajnosti ne poteka le vsakdanje življenje, pač pa tudi vse znanstveno raziskovanje. Vse naše življenje (teoretsko, aksiološko, praktično) je naravnano na predmete in svet, med katerimi in v katerem vedno-žc-živimo. Prav ta neposredna navedenost in navajenost na okolje je vir naivnosti, ki z njej lastno samoumevnostjo potem zamenjuje navado z naravo.

Da bi se stvari pokazale kot to, kar so: kot "prikazujoče-se- stvari" potemtakem ne zadošča neposredno zrenje, temveč je potrebna najprej modifikacija "naravne" naravnosti.

"Izvor vseh težav leži v protinaravni smeri zrenja in mišljenja, ki jo zahteva fenomenološka analiza. Namesto, da bi šli v izvrševanje raznolikih, med seboj povezanih aktov in v njihovem smislu menjene predmete postavljali in določali naivno kot bivajoče ali jih hipotetično predpostavljali, izvajali iz tega posledice ipd., naj bi raje 'reflektirali', t.j. te akte same in njihovo imanentno vsebino naredili za predmete."⁷

Drugi metodični princip, ki vzpostavlja fenomenološko držo kot neobičajno, protinaravno, nastopa tu kot princip zadobitve "nepredmetnih predmetov" raziskovanja. Po tem principu naj bi namreč raziskovalni interes ne veljal več danim predmetom, marveč samim aktom, v katerih se ta predmetnost daje in niso bili nikoli doslej predmetni.

Poglavitno vprašanje, ki se pri tem zastavlja, je: kako priti od danosti k dajanju - kako izvršiti spremembo naivne naravnosti v fenomenološko; z drugimi besedami: kako v intencionalni naperjenosti, v kateri poteka vse naše življenje, doseči, da stopi ta intencionalnost sama iz anonimnosti?

Intencionalnost je kot osnovno karakteristiko psihičnih fenomenov ponovno odkril že Brentano. Tisto, kar Husserla odmika od Brentana, pa je uvid, da intencionalno nanašanje psihičnega na predmetno v svoji samoumevnosti fungira kot nagon po objektiviranju sveta, kot habitualna volja po anticipaciji transcendentne predmetne identitete, ki

zadržuje samo intencionalnost kot bistveno strukturo subjektivnega pojavljanja v popolni anonimnosti, t.j. v nevprašljivosti.

Husserlova zahteva po sestopu k "nepredmetni predmetnosti" se zato postavlja kot zahteva po zvajanju (redukciji) tistega, kar je-vedno-že-pred-dano (pred-metno), nazaj na same načine, v katerih je dano. Ta pot nazaj je določena kot bistveni moment fenomenologije, ki se karakterizira kot povratak k izvornemu izkustvu, izvornim evidencam. Metoda **redukcije** in **epohe** pa je kot metoda pristopa k fenomenološkemu polju raziskovanja označena kot **fundamentalna metoda** fenomenologije.

Epohe je kot posebna drža zadrževanja akt naše popolne svobode, je pravzaprav odločitev volje: da se vzdrži postavljanja in izrekanja kakršnekoli sodbe ali teze o biti in tako-biti sveta ter nas samih, ki v tem svetu živimo; da predmetnost, ki jo je v sodbi presojala in v tezi postavljala, postavi v oklepaje. Ta akt volje je odgovor na naravno intencionalnost kot pasivno privoljenost v transcendiranje zgolj fenomenov, ki kot ta odgovornost nevtralizira naravno naravnost ter tako dopusti, da se pokaže tisto, kar je predpostavljeno znanstvenemu in predznanstvenemu življenju; ki doseže, da postane tema to, kar običajno fungira kot anonimni pogoj vsega svetnega življenja: univerzalni korelacijski apriorij življenja v svetu, njegova intencionalna struktura.

Epohe pomeni tedaj epohalni obrat od dokse k znanosti, ki v indiferentnosti do divergentnega afirmiranja objektivne identitete pojavljajočega (ponovno) odkriva enotnost sveta v enosti pojavljanja pojavljajočega.

Metoda fenomenološke epohe se izvršuje:

- 1) kot epohe od ideje objektivnega spoznanja sveta, t.j. od vodilne ideje znanosti;
- 2) kot epohe od generalne teze naravne naravnosti o objektivnem obstoju sveta, t.j. od temeljne predpostavke naravnega objektivizma.

Sistematično zadrževanje naravne naravnosti omogoči fenomenološko redukcijo sveta (in vseh svetnih stvari - fizičnih in psihičnih) kot objektivne dejanskosti ter tako razpira čisto novo predmetno področje: preddanost sveta kot univerzalno temo fenomenološke filozofije.

Redukcija objektivnega sveta tedaj ne odpravi sveta kot takega, marveč ga v bistvu samo razpredmeti v tisto "pred" ter ga s tem šele zadobi čisto in izključno kot tega in takega, kakršen ima v našem zavestnem življenju smisel in veljavnost biti. Totalna sprememba naravne naravnosti je torej prebujenje za svet, ki se izvršuje kot radikalna premestitev iz dane dejanskosti v omogočujočo možnost - kot transcendentalna premestitev.

Transcendentalno življenje, ki se razklene z izvršitvijo transcendentalne redukcije kot iskano tematsko polje fenomenološke filozofije, torej ni življenje brez sveta, pač pa življenje do sveta. Transcendentalnemu življenju se svet sam kaže kot transcendentalni fenomen - kot horizont možnosti življenja v svetu. Svet kot transcendentalni fenomen ni objektivnost v smislu totalitete svetnih objektov, temveč smiselna tvorba transcendentalne (inter)subjektivitete, njen transcendentalni korelat.

Svet sam pa se lahko pojavi kot fenomen le, če se tudi svetna zavest modificira v transcendentalni fenomen "zavest":

"Storitev totalne premestitve mora obstajati v tem, da se neskončnost dejanskega in možnega svetnega izkustva preobrne v neskončnost dejanskega in možnega 'transcendentalnega izkustva', v katerem bo kot prvo svet in njegovo naravno izkustvo izkušen kot fenomen."⁸

Skozi reflektivno izvršitev transcendentalne epohe in redukcije se torej fenomenološki pogled zaobrnc nazaj k mojemu čistemu zavestnemu življenju, k bistveni korelaciji čistih doživljajev zavesti in njihovih intencionalnih predmetov. Pri tem intencionalnost, kakor jo je s svojo fenomenološko metodo "odkril" Husserl, ni realno psihično doživljanje nečesa kot predmeta, ki preprosto je, neodvisno od tega doživljanja, marveč bistvena intencionalna sopripadnost (in razlika) med pojavljajočim (doživljenim predmetom) in pojavljanjem (v zavestnih doživljajih). Intencionalnost kot bistvena struktura čiste zavesti pa stori, da se čista zavest pojavi kot absolutna bit; absolutna zato, ker nosi "realno" bit, t.j. prostorsko-časovno predmetnost v sebi kot svoj intencionalni predmetni smisel.

8. Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie, Husserliana VI., Den Haag 1954, str.156.